

Espen Surnevik har bakgrunn fra egen arkitektpraksis i Oslo og har en professorstilling ved Institutt for arkitektur ved AHO, der han underviser i byggeteknikk og konstruksjon. Han arbeider med ulike byggeprosjekter i Norge og søker å benytte fenomenologisk og historisk

kontekst som kilde. PAN-tretopphyttene i Åsnes er eksempler på dette. Kirkene i Våler og Porsgrunn utgjør de mest omfattende prosjektene, utviklet over flere år. Surnevik har mottatt flere priser, blant annet Statens Byggeskikkpris.

Byggekunst:

PORTUGAL

– arkitektur langs Atlanterhavet

Av Espen Surnevik

I utforskningen av mineralsk arkitektur retter jeg denne gangen blikket mot Portugal hvor både kultur, landskap og arkitekturhistorie møter Atlanterhavet på en særegen måte.

Portugals bygningskultur er fascinerende og et tidsdokument over landets og Europas nyere historie etter middelalderen. Mens tyngdepunktet til de fleste kulturelt og økonomisk ekspansive områdene i Sør-Europa gjennom middelalder og renessanse er tett knyttet til aktivitet i Middelhavet, henvender Portugal seg mot det kalde, værharde Atlanterhavet i vest. Selv om landets gamle bygninger, byer, religion og kultur har slektskap

med middelhavsbyene i Italia, Frankrike og Spania, er likevel Portugal et annerledes sted med et annet klima, lys, kultur og befolkningsmessig lynne.

Et euro-atlantisk felleskap

Opplevelsen av et Atlantisk felleskap som strekker seg hele veien langs Portugal, gjennom Biscaya til Bretagne og Normandie, og videre oppover Nordsjøen og norskekysten er for min del påfallende. Dette for eksempel ved at de samme måkene vi kjenner fra Norge også flyr over de portugisiske byene, og gjennom at

Horisonten mot Atlanterhavet i vest ved kystbyen Ericeira i Portugal. Foto ES

kyst-lyngheiene likeså strekker seg fra vår egen kyst og helt sør til Portugal.

Også i det portugisiske kjøkken er den Atlantiske tilknytningen tydelig. Krabbe, hummer, østers og reker er de samme i Bretagne og på norskekysten, og norsk klippfisk er utbredt. Nettopp portugisisk klippfiskhandel med Norge er et eksempel på kulturell utveksling på langs i Europa, fra sør til nord over flere hundre år.

Tar man seg et bad på vestkysten av Portugal, får man fort en påminnelse om at man ikke er ved Middelhavet. Vannet er klart, salt og kaldt på samme måte som på en god sommerdag på Vestlandet i Norge.

Det portugisiske imperiet bygges på havet

Trolig var Portugals plassering, på Europas ytterkant mot vest, en viktig faktor for at nettopp portugiserne startet utforskningen av Atlanterhavet og vestkysten av Afrika.

Senere, rundt 1497, la Vasco da Gama ut på sin reise mot øst hvor han fant sjøveien til India rundt Afrikas horn. Dette ble med på å innlede storhetstiden for utviklingen av det portugisiske imperiet. Sjøveien til India tillot at indiske og asiatiske handelsvarer kunne fraktes sjøveien til Europa. Skipene kunne frakte større kvanta på kortere tid enn de tidlige handelsrutene langs Silkeveien

over land. Sjøfarten medførte portugisisk-kontrollert handel hvor varene ikke trengte å bytte handelsmenn underveis som på karavanefarten over land.

Samtidig som de revolusjonerende globale sjøhandelsrutene brakte storhet og rikdom til Portugal, innledet de også nedgangstidene for en av de mektigste bystatene i Europa: Venezia. Denne bystaten hadde i stor grad fungert som brohode for import av varer fra Silkeveien og orienten til Europa. Portugals unike plassering ved munningen til Middelhavet, og led til Nordsjøen gjorde landet sentralt plassert for videre distribusjon av importerte varer til resten av kontinentet.

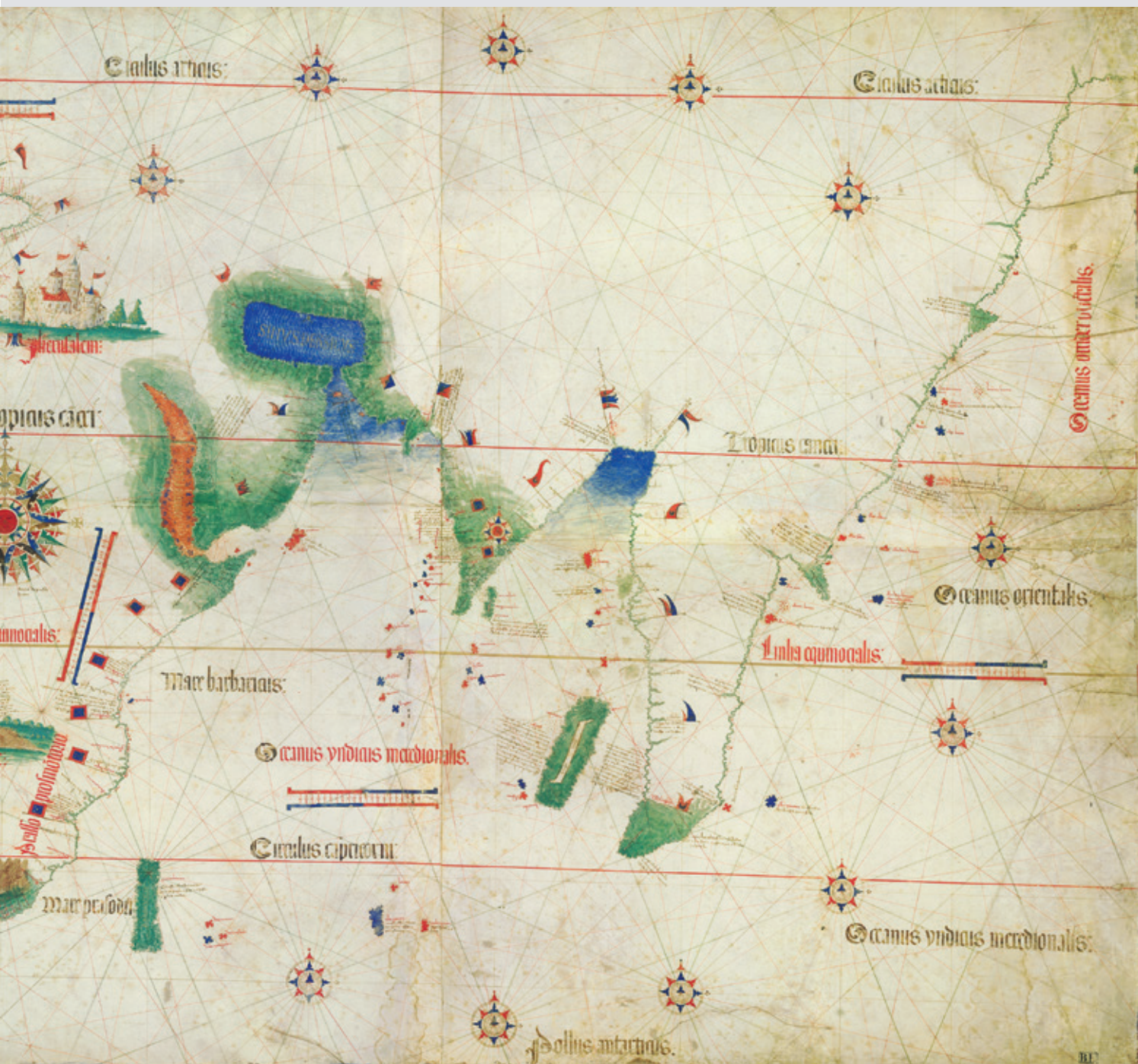
Cantino planisphere

Cantino planisphere er et Portugisisk kart fra 1502, og et fascinerende innblikk i samtidens utforsking av verden. Europa er beskrevet i detalj, nærmest slik vi kjenner det fra dagens kart, med stedsnavn. Spesielt er Middelhavsregionen, som

allerede var saumfart i århundrer siden antikken, utførlig kartlagt.

På det Europeiske kontinentet er én by fremhevet med en sentral illustrasjon: Venezia. Dette forteller noe om den særstillingen den mektige Italienske

handelsbyen hadde på 1400-tallet. Likeså er Jerusalem sentralt illustrert i Midtøsten som en konsekvens av kirkens posisjon i Europa, og det faktum at det ikke har gått veldig mange hundre år siden Europeiske eliter dro i korstog.

Cantino planisphere er utarbeidet av en ukjent Portugisisk kartograf og er et unikt dokument fra sin tid. Det beskriver verden så langt man kjente geografien rundt år 1500. Kartet var av så stor økonomisk viktighet, datidens 'top-secret', at det ble smuglet ut fra Portugal av agenten Alberto Cantino (derav Cantino planisphere), på oppdrag fra hertugen av Ferrara (Italia) i år 1502. I dag befinner det seg på bibliotek Estense i Modena.

Foto: Biblioteca Estense Universitaria, Modena/Wikimedia

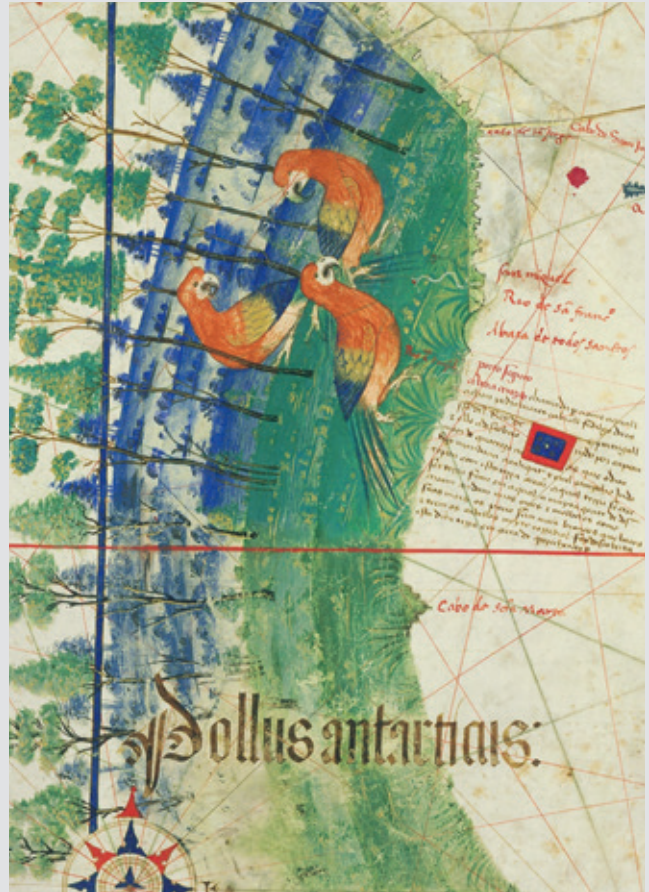
Cantino planisphere må kunne beskrives hovedsakelig som et sjøkart. Allikevel er det påfallende hvor lite vekt som er lagt på å beskrive innlandet, selv i Europa. Dette understreker kanskje hvor viktig sjøveiene har vært for fremveksten av det

Europa vi kjenner i dag. En anekdote her er vår egen norske historie hvor Harald Hårfagre samlet landet til et rike. Det var likevel først og fremst kysten av Norge Hårfagre kunne kontrollere raskt med skip langs datidens 'motorvei' og hovedfrakt-

ruter. Viktigheten av sjøveiene får man inntrykk av gjennom Cantino planisphere. Til og med norskekysten er relativt godt nedtegnet, fra Lindesnes og nordover. Dette i motsetning til innlands-Norge, Sverige og Finland som fremstår mer

Norge og Norden gjengitt på Cantino planisphere (1502). Øyene på nordveslandet/Møre er fremhevet

Kysten av Brasil. Det er forholdsvis få stedsnavn markert langs kysten sammenlignet med vestkysten av Afrika

ubeskrevet enn India på kartet. Østersjøen er nedtegnet i blått, og på en annen måte en havene, nærmest som et stort ferskvanns elvedelta. Østersjøen inneholder likevel noen viktige havner i sør, mot Tyskland, samt noen markerte røde øyer, kanskje Gotland med Visby, som et sentralt punkt i Hansaforbundets handelsvirksomhet i overlappende periode.

Flere detaljer er spennende og sier oss kanskje noe om handel og kulturell utveksling. Sognefjorden er beskrevet som en tydelig lang åre inn i Norge. Men kanskje mer spennende er øyene vest for-, og nord for Sogn, som er markert nøyaktig med blå og rød farge. Nøyaktig bakgrunn for dette skal jeg ikke påstå, med oppmerksomhet til at øyene fra Ålesund til Lofoten var sentrale i tørrfisk- og klippfisk eksport i Hansaforbundet. Vi vet at de norske fiskeproduktene også fant

veien til Portugal, enn om kanskje i større grad utover 1600- og 1700-tallet.

Den frodige vestkysten av Afrika er også utførlig beskrevet med stedsnavn og detaljer. Kartene fra denne epoken er på mange måter mer en ren empirisk beskrivelse av geografi. De representerer også mer uttrykksfulle skildringer. Dette nærmest som et kunstverk hvor typografi og illustrasjoner beretter en større fortelling om andre og ukjente verdener langt der ute. Kysten av Afrika er illustrert med forsvarsverker, landsbyer, eksotiske fugler og sorte mennesker. En tilsynelatende stor bjørn er inntegnet og dominerer det Afrikanske kontinentet. Dette i områdene hvor gorillaene har tilhold i dag.

Da kartet ble nedtegnet var akkurat Portugisernes utforskning av Sør-Amerikas kyst i startfasen. Spanjolene, ved Christoffer Columbus, hadde funnet land lengre

nord, i Karibia, i 1492. Cantino planisphere gjengir mange stedsnavn og detaljer over de spanske områdene i Karibia, og på nordkysten av Sør-Amerika. Fanen i hvitt med røde striper markerer spanjolenes kontroll med disse områdene.

Med dominerende tilstedeværelse langs Afrikas vestkyst utforsket Portugal østkysten tvers over Atlanterhavet, lengre sør enn spanjolene i Sør-Amerika, nærmere bestemt i Brasil. Cantino-kartet fremstiller utforskningen av territoriene i Brasil på et tidlig tidspunkt. Det er få geografiske detaljer og stedsnavn, men Portugals røde og blå flaggfaner understreker Portugals aktivitet i området. Samtidig skildrer kartet det mest karakteristiske om det nye landet. Kysten er frodig med fargerike papegøyer. Bak kysten finnes mye vann: Amazonas, og bak det igjen store skoger: regnskogene.

Tradisjonell flisekledd fasade på bolighus i Portos fallende gater. Foto: ES

Eksempler på ffasadefliser. Foto: ES

Starten på en moderne globalisering

Kulturutveksling, folkevandring og handel har selvsagt alltid vært en del av menneskehetens historie. Allikevel kan man kanskje si at Portugals innovative sjøfart på 1400- og 1500-tallet representerer et startskudd for den moderne globaliseringen vi ser til fulle i dag, fem hundre år senere.

Romertid og senere maurisk kontroll i århundrene etter Romerrikets fall, la kulturelt grunnlag for den Portugisiske kulturen, på samme måte som folkevandringer ellers i Europa. Utviklingen i sjøfarten representerte likevel noe helt nytt. Med moderne skipsteknologi kunne man forflytte seg raskt over lange avstander og over verdenshav som tidligere hadde vært uoverkommelige barrierer mellom kontinenter og sivilisasjoner.

Kartet Cantino planisphere illustrerer hvordan Portugiserne hadde nærvær

nærmest over hele kloden, fra Grønland, til Sør-Amerika, Afrika, India og Japan. Det er interessant å se dagens portugisiske samfunn, byer og bygninger i lys av landets eksepsjonelle historie.

Bruk av fliser – azulejos

Et av de mest slående trekkene ved Portugisisk arkitektur, fra middelalder og fremover, er bruken av fliser, eller azulejos. I Norden er fliser tradisjonelt brukt på gulv, på kjøkken og i nyere tid i badetrom. I Portugal er fliser utstrakt brukt som fasadekledning på murbygninger. Opprinnelig hadde dette trolig både tekniske og kulturelle årsaker. I et teknisk byggeskikkperspektiv har Portugal sjelden kuldegrader. Selv om klimaet ofte er både fuktig og rått, betyr få nullpasseringer at

frostsprengning av limte fasadefliser er et mindre problem enn i vårt eget klima.

På den værutsatte Atlanterhavskysten har fliser dermed vært et edelt og motstandsdyktig fasademateriale. Holdbarhet og presisjon kombinert med et utall farger og mønstre har gitt byene et rikt mylder av vakre flisfasader.

Kulturelt tyder flisefasadene på en lang keramisk tradisjon i regionen. Dette gjelder også for bruk og produksjon av keramiske murblokker og andre mineralske bygningsmaterialer. Det er også interessant at de muslimske Maurerne hadde fotfeste i regionen i flere århundrer ved innledning til middelalder. Maurerne er trolig den viktigste kulturelle bidragsyteren til at nettopp Portugal og Spania har den rike ornamentale flisetradisjonen påvirket av arabisk tradisjon og byggeskikk.

Kirken/kapellet Sankt Catarina – Capela das Almas i Porto er fra 1700-tallet. Bygningen henter sine forbilder fra de ældre renesancekirkene i byen, også med tanke på flisene. Hver flis er håndmalt for å gi en samlet fasadeutsmykning. Foto: ES

Casper David Friderichs «Vandreren over tåkehavet», 1817

Quinta da Regaleira

Sintra, 1913

ARKITEKT: LUIGI PIETRO MANINI (1848–1936)

Quinta da Regaleira er et ekstraordinært anlegg for både arkitektur og hagekunst som ligger i den noble byen Sintra, en times kjøring vest for Lisboa.

Kanskje bedre enn noe annet sted eksemplifiser Quinta da Regaleira de store rikdommene som de oversjøiske koloniene skapte for særdeles velstående handelsfamilier i 1800-tallets Portugal. Dette i kjølvannet av det portugisiske imperiets storhetstid på 1400- og 1500-tallet. Anlegget ble bygget på oppdrag fra handelsmannen Antonio Augusto de Carvalho Monteiro på slutten av 1800-tallet. Monteiro tilhørte Portugals

definitive elite og tilhørte en innflytelsesrik slekt. Hans rikdom var bygget opp rundt ekspanderende forretning gjennom familiens interesser i Brasil, med handel av kaffe og edelsteiner som sentrale aktiviteter.

Anlegget er anlagt i en spennende tid og med slektskap til zeitgeisten andre steder i Europa. En stående parallell i mine øyne er at Antoni Gaudi formgav Park Güell i Barcelona i samme periode.

Men Quinta da Regaleira representerer også pan-europeiske samtidsstrømninger utenfor Den iberiske halvøy. En relevant parallell i Norge – enn om noe tidligere

– er den historistiske Homansbyen i Oslo, eller Oscarshall på Bygdøy. Jeg vil også trekke frem slottet Neuschwanstein i tyske Bayern som et eksempel på den eventyrlige nyromantiske æraen som Quinta da Regaleira skriver seg inn i. I et større kunsthistorisk bilde overlapper epoken med komponisten Richard Wagner drømmende episke verker som Die Walküre. Selv om den portugisiske kulturen har en viss distanse til den Germanske går mine asiasjoner, ved besøk i anlegget, likevel også til den tyske romantikken og maleren Casper David Friderich. Hans maleri «Vandreren over tåkehavet».

Bolig og deler av hagen ved Quinta da Regaleira. Foto: ES

Brønnen i Sintra er del av hageanlegget ved Quinta da Regaleira. Brønnen er over 30 meter dyp og har et trappeløp som fører ned til hageanleggets underjordiske grottesystem. Foto: Stijndon/Wikimedia

Maleriet dveler slik jeg ser det, tosidig over menneskets beundring for naturens sublimе skjønnhet og nærmest en pre-antroposofisk / pre-økologisk erkjennelse av naturens enestående sammenhenger. Samtidig har maleriet sitt opphav i industrialismens, og teknologioptimismens innledende tidsalder. Dette i en periode hvor nærmest hele verden, bortsett fra polområdene, er utforsket og «erobret» av de moderne sivilisasjonene. Uten at ansiktet kan ses kan Vandreren også

tolkes å stå velkledd, uredd, avslappet og analytisk å betrakte naturens inferno utspille seg foran seg. Dette som om mennesket ikke lengre anser seg som del av naturen, men til fulle kontrollerer den.

Quinta da Regaleira er et storslagert villaanlegg utført i en eventyrlig historisme, nærmest som et slott. Minst like viktig som selve boligen er det store romantiske hageanlegget rundt villaen. Hageanlegget er kultivert på en måte i pakt med naturlandskapet, men også

kontrollert med knauser og fjellformasjoner som er også oppkonstruert og bygget. Utallige idylliske bortgjemte små plasser, spaserstier og situasjoner er skapt i den store hagen. Små ruinlignende slottsmurer er bygget som bilde på en svunnen tid. Damanlegg, kunstige bekker og fossefall er anlagt. Sågar er et omfattende grottesystem gravd ut under hagen og det hele oppleves i en helt unik atmosfære, og tar oss i dag inn i opplevelsen av et helt spesielt tidsbilde.

Det gamle bysentrumet, og havnen i Porto. Foto ES

São Bento – Porto: Fra renessanseby til 1800-tallsby

Et topografisk karaktertrekk ved Porto (og for den saks skyld også Lisboa) er det påfallende bratte landskapet byen er plassert i. De gamle middelalderstredene bukker seg bratt med bakker og trapper gjennom byen. Opplevelsen av forholdet mellom bygninger og landskap kan fort få en nordmann til å tenke på Bergens trange smau oppover fjellsidene.

I likhet med i Bergen finner man også i Porto eksempler på allmenninger, eller langstrakte festplasser, som strekker seg

nedover med terrenget. Også kulturen for smale, langstrakte handelshus mot havnefronten har klare paralleller til vår egen gamle kysthandelsby med bryggehuis, selv om de i Porto er høyere og kortere.

Også tyngdekraften trekker bylivet nedover mot havnefronten med lett og behagelig vandring gjennom de fallende gatene i både Porto og Bergen. Med allmenninger, prominente havnebygninger og kaianlegg er disse byene nærmest

strukturert i en feirende prosesjon mot havn og hav. Dette er kanskje både logisk og naturlig som en følge av at hav og havnehandel ga opphav til rikdom og næring for kysthandelsbyene.

De fleste oppsøker kanskje Porto nettopp for å se de unike eldste delene av byen. Men Porto byr på enda en oppsiktsvekkende urban epoke. Utover 1800-tallet valgte man å etablere en moderne 'storby' høyere opp i åsene over det gamle bysenteret ved havnen. I dag

Perrongområdet ved São Bento.
Togene kommer på uvanlig måte direkte ut av tre tunneler og direkte inn på stasjonen. Foto ES

fremstår dette som heldig i kontrast til at man gjerne sanerte eldre bysentrum for å bygge 1800-tallets metropoler i Europa. Paris er et omfattende eksempel på dette. 1800-tallsbydelen nord for sentrum av Porto er et fascinerende skue. Her finner man boulevardbygninger med likhetstrekk til Paris, men her plassert i et bratt stigende terreng. Det hele blir et eksotisk eksempel på en flik av en verdensmetropol med kafeer og monumentalbygg plassert i en bratt og relativt liten by.

Alle progressive byer på slutten av 1800-tallet måtte ha en hovedjernbanestasjon knyttet til det europeiske jernbanenettet. Som del av den nye byutviklingen i Porto inngikk derfor et omfattende prosjekt om etablering av jernbanestasjonen: São Bento. Dette er virkelig et beundringsverdig prosjekt som i første rekke er mest kjent for sin utsmykning av jernbanehallen i landets rike flisetradisjon. Det er likevel andre aspekter ved prosjektet som er enda

mer spennende i mine øyne. Stasjonen er plassert sentralt, midt inne i den nye 1800-talls bystrukturen. Dette medførte at man som reisende gikk av toget, gjennom den monumentale jernbanehallen og direkte ut i Portos yrende gater og byliv. Det hele er vakkert fortolket gjennom São Bentos mange store generøse dører fra jernbanehallen og umiddelbart ut i byens gater. Før flyets tidsalder må opplevelsen av ankomst til byen ha fortonet seg uvanlig sterk og vakker.

Jernbanehallen ved São Bento. Den monumentale hallen er et opplevelsesrikt og godt rom, rikt dekorert med fliser. Til venstre ses inngang til perronger og sporområdet. Til høyre er fasaden transparent og med generøse dører ut til byen mellom alle søylene. Foto: Otto Domes/Wikimedia

Utover dette er jernbanestasjonen også stor ingeniørkunst av sin tid. Portos bratte topografi er i utgangspunktet vanskelig forenelig med bygging av jernbane som fordrer svake stigninger. Dette ble løst ved å bygge tre store jernbanetunneler gjennom åslandskapet øst for byen.

Det veldig vakre her, hvor ingeniørteknikk og arkitektonisk virkning går hånd i hånd, er at de tre tunnelene munner ut direkte inn i stasjonen. Dette skaper en

spesielt fortettet opplevelse av ankomsten til byen. Idet togene nærmer seg, føres vi som passasjerer i mørket inn til byen før man med ett møtes av et flott og typisk viktoriansk perrongområde, badet i lys fra lette glasstak. Herfra er veien gjort kort inn til den flotte stasjonshallen og direkte ut i bylivet, luftig hevet over gamlebyen og havnen i sør. Det hele blir en ankomst-scenografi som er helt unik i møte med et nytt

sted, eller for tilbakekomst til en by man kjenner.

Et eksempel, som var langt vanligere på 1800-tallet, på at infrastrukturprosjekter var mer enn kun stedløse designterminaler for praktisk logistikk slik jernbanestasjoner og flyplasser ofte er i vår tid.

São Bento er med dette, for meg, et prosjekt til ettertanke: Verden har ikke utelukkende beveget seg fremover.

Casa das Histórias Paula Rego – Eduardo Souto de Moura. Foto: ES

Casa das Histórias Paula Rego

Cascais, 2009

ARKITEKT: EDUARDO SOUTO DE MOURA

Portugal har en rik arkitekturtradisjon også i vår tid. Gjennom modernismen, ca. 1930–1970, er Portugal ofte definert som et diktatur under António de Oliveira Salazar. Det pekes likevel på at Portugal var økonomisk ekspansivt i denne perioden, men epoken kan også fremstå som kulturkonservativ på enkelte felt. Dette for eksempel ved at så mye av landets arkitektur ble bevart uten modernisering.

Etter «nellikrevolusjonen» i 1974, som ble utløst som reaksjon på landets kolonikriger i Afrika, gikk Portugal i demokratisk retning. Som i resten av Europa ble 70- og 80-tallet gjenstand for arkitektoniske strømninger som så bakover på historien, på byliv og byggeskikk. Senere vokste den såkalte 'porto-skolen' frem, med toneangivende skikkelser som Álvaro Siza Vieira i spissen for en regional Portugisisk modernisme.

En noe yngre toneangivende arkitekt i samme tradisjon er Eduardo Souto de Moura (født 1952). Et av hans fineste arbeider, etter min vurdering, er kunstmuseet Casa das Histórias Paula Rego i Cascais vest for Lisboa. Museet er laget for å huse verkene til den Portugisiske kunstneren Paula Rego (1935–2022) og sto ferdig i 2009. Bygningen er i stedstøpt bordforskalt rød betong. Det portugisiske klimaet gjør isolasjons- og

Utstillingsrom I Casa das Histórias Paula Rego. Foto: ES

Bordforskalt betong. Foto: ES

kuldebrotfordringer enklere enn det vi er vant til fra Norge.

Souto de Mouras prosjekt er preget av en uvanlig grad av geometrisk orden og kontroll. Prosjektet evner også å utnytte geometriene til å organisere funksjonene i museet på flotte og avklarte måter.

I likhet med Siza benytter Souto de Moura veldig få materialer på en overbevisende og kunnskapsrik måte. Dette da ikke i en postmoderne estetisk

minimalisme, men etter mitt syn på et tradisjonelt og klassisk vis. Eksempler er at dør- og vindusmyg samt føringer i passasjer er kledd med solide, men presise steinplater. De blir dermed mer edle enn de øvrige pussede veggene, men blir også robuste portaler for større belastninger og slitasje. Likeså er det benyttet naturstein i sokkellister mellom vegger og gulvene i museet. Dette gir et raffinert uttrykk til de ellers enkle utstillings-

rommene, samtidig som det besørger en forsterket slitasjesone mot gulvene. Souto de Moura viser evne til å få en relativt stor bygning til å oppleves liten og intim. Anlegget er plassert i et vakkert samspill med en omliggende park som for min del gir opplevelsen av museet en spesiell ro. Løynefallende er også de røde betongflatene og deres samspill med himmelen og det intense lyset som danner seg langs Atlanterhavet litt lengre mot vest.

Casa da musica I Porto av OMA. Foto: ES

Casa da Música

Porto, 2005

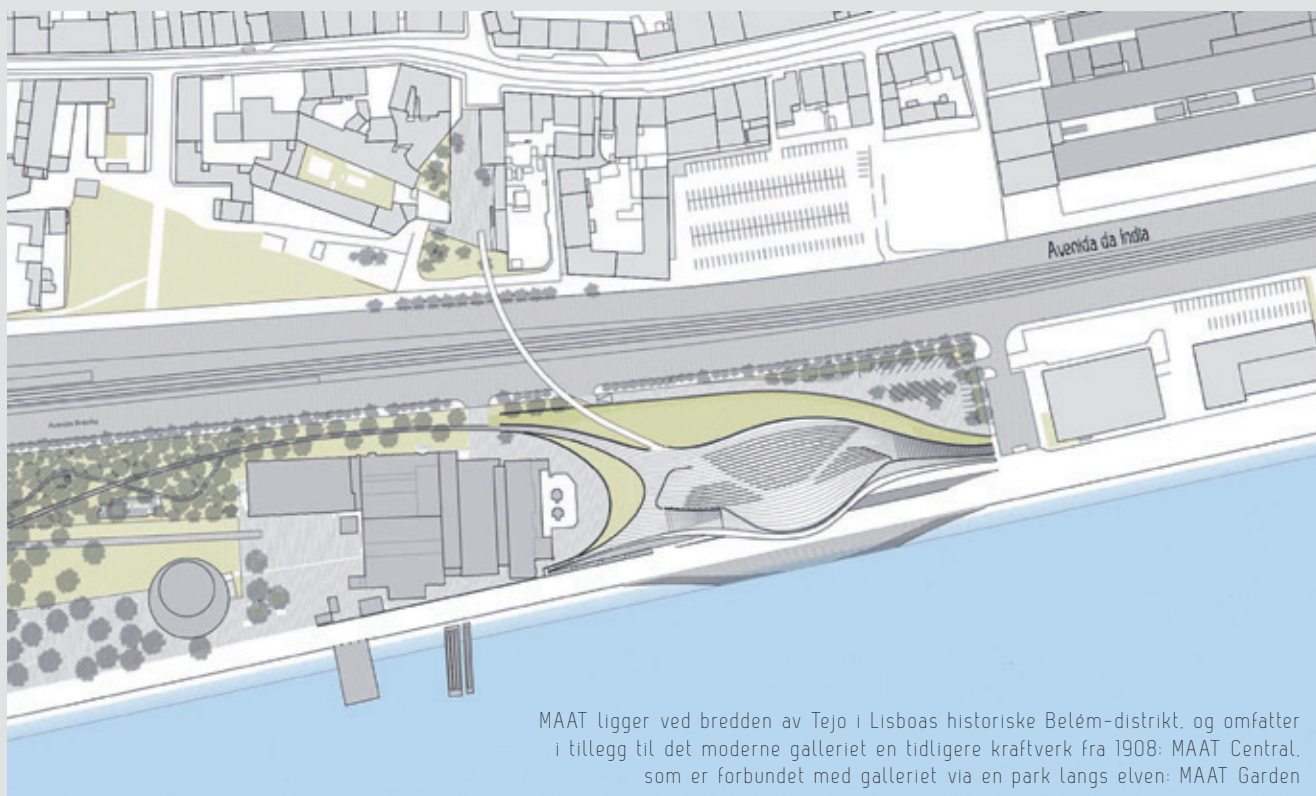
ARKITEKT: OMA

Et av Portugals nyere store landemerker er Casa da Música i periferien av sentrum av Porto, mot nord-vest.

Dette konserthuset er utviklet av OMA/ Rem Koolhaas og åpnet i 2005. Med OMAs internasjonale arkitekturproduksjon må prosjektet anses som en portugisisk arkitekturimport av global arkitektur. 'OMA-bølgen' begeistret en hel generasjon arkitektstudenter, og må kunne sies å ha tatt verden med storm på 1990- og 2000-tallet. Hele OMAs innledende produksjon var banebrytende i å beskrive og begeistre en neoliberalistisk postmoderne samtid.

Allikevel er min opplevelse av den relativt nye bygningen, hvor utdatert den fremstår allerede i dag. Ingen kritikk av fenomenet Koolhaas og den enorme energien arkitekten hans representerte. Allikevel er min opplevelse at prosjektet, både i bysituasjonen og innvendig, i dag fremstår med en irrelevans, og nærmest som et museum over seg selv og sin tid. OMAs banebrytende og frie materialkombinasjoner av enkle og påkostede materialer i en slags kollasj, fremstår i dag som lett forfalne og fremmede uten kulturell forankring til byen, menneskene og historien.

Et annet bekymringsfull trekk, for meg, er OMAs intellektuelle forhold til alle bygningers uunngåelige materielle aldring og forvitring. I kontrast til Eduardo Souto de Mouras Casa das Histórias, som jeg tror vil kle tidens tann godt, har Casa da Música en arkitektonisk tilnærming der den til enhver tid skal fremstå banebrytende, ny og perfekt. Allerede nå er bygningen ganske medtatt, også den utvendige betongen. Den er interessant som et tankekors – om kvalitet og holdbarhet, intellektuelt og fysisk, ved arkitekten vi skaper i vår egen tid. Prosjektet maner til å tenke over ulempene ved mote-aspekter i arkitektur.

MAAT galleri – Museu de Arte, Arquitetura e Tecnologia

Lisboa, 2017

AMANDA LEVETE ARCHITECTS

Avslutningsvis tar jeg med et av de mest profilerte nyere byggeprosjektene i Lisboa: Det nye galleriet på Museu de Arte, Arquitetura e Tecnologia – MAAT, som sto ferdig i 2017. Det er tegnet av den britiske arkitekten Amanda Leveté.

Som så mange store offentlige byggeprosjekter i Europa på 90- og 2000-tallet, deriblant vår egen opera i Oslo, er MAAT planlagt som en tung, påkostet generator for byutvikling og revitalisering av den eldre industrielle havnefronten. Denne strategien finnes det gode og mindre gode eksempler på verden over. I Lisboas tilfelle har de nye satsingene, etter mitt syn, ikke evnet å skape sterke nok sammenhenger i byen til at det oppleves trivelig og tilrettelagt som en levende og god bydel. Det har åpenbart vært gode intensjoner, det er lagt ned mye innsats og ressurser i å etablere MAAT, og det

MAAT Gallery fra 2017. Foto: ES

samlede anlegget inneholder en opplevelsesrik og historiefremtidende transformasjon av det gamle kullkraftverket. MAAT lever for så vidt opp til sitt navn 'Museu de Arte, Arquitetura e Tecnologia' Dette gjennom at det huser kunst, det representerer ny arkitektur, og må kunne skildres som et ganske teknologisk byggverk.

Som med OMAs konserthus i Porto, må også MAAT kunne sies å være resultat av en global arkitekturtrend. Et unntak er kanskje bruken av glaserte fasadefliser som indirekte hekter seg på en portugisisk tradisjon. Samtidig gir teknologien, innfestingssystemet og mønsteret assosiasjoner til en opportun teknologi som evner å kle inn de komplekse krumme formen på en måte som få andre materialer vil kunne gjøre.

Det nærmest matematisk-generiske flismønsteret skaper for min del asso-

siasjoner til Jørn Utzons opera i Sydney. Denne også som en slags internasjonal, ikke stedsspesifikk signalbygning mot havet på andre siden av jorden. Min tese er at Utzon kunne kommet opp med en lignende løsning dersom operakonkurransen var i Rio – eller andre steder. Kraften i konkurranseforslaget, utformingen, de strukturalistiske ribbe-skallstrukturene og konstruksjonene selv var det interessante, og motivasjonen for Utzons Sydney-prosjekt. Om enn noe annerledes opplever jeg MAAT i Lisboa på lignende måte. En skulpturell design-bygning som strengt tatt like gjerne kunne ligget på Filipstad eller i Emiratene. I mangel av et bedre ord viderefører den en slags Zaha Hadid-tilnærming, men muliggjort av stadig sterkere dataverktøy som kan generere tegninger og former som tidligere vanskelig kunne la seg fremstille.

I motsetning til Sydney-operaen har ikke MAAT et gjennomgående konsekvent konstruksjonssystem og kan tilsynelatende se ut til derved å ha større slektskap med Frank Gehrys bygninger, f.eks. museet i Bilbao. Med dette mener jeg at ulike geometriske utfordringer i bygningsutformingen løses fortløpende med individuelle konstruktive systemer og løsninger.

Som med OMAs Casa da Música er det ingen tvil om store ressurser og gode intensjoner ligger bak, med mål om å nå et godt resultat. Likevel melder det seg et spørsmål om hvilken tilhørighet, betydning og viktighet disse bygningene vil vise seg å ha, både arkitekturhistorisk og for folk og samfunn på lang sikt. Denne utviklingen er ikke unik for Portugal, spørsmålet kan stilles om all arkitekturutvikling i vår tid.